

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

سرشناسه:	ستوده‌آرانی، محمد، ۱۳۴۳
عنوان و نام پدیدآور:	سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ / محمد ستوده‌آرانی.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۳.
فروست اصلی:	مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ ۱۳۹۳/۱۲۱/۱۶۱.
فروست فرعی:	پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ؛ ۵۲.
فروست:	مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ.
شابک:	پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ؛ ۵۲. ۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۸۹۸-۷
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	کتابنامه: ص. [۳۵۱] - ۳۵۹؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع:	ابرقدرت‌ها -- تاریخ
موضوع:	روابط بین‌المللی -- تاریخ
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۳ ۹س ۲س / ۱۳۱۰ JZ
رده‌بندی دیویی:	۳۲۷/۱۰۱
شماره کتابشناسی ملی:	۳۵۵۱۱۷۲

سیاست خارجی قدرتهای بزرگ

محمد ستوده آرانی

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر المصطفی

سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ

تألیف: محمد ستوده آرانی

چاپ اول: ۱۳۹۳ش / ۱۴۳۵ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۶۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

- قم، چهارراه شهدا، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸. تلفکس: ۹ - ۳۷۱۳۹۳۰۵ - ۰۲۵
- قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵ - ۳۲۱۳۳۱۰۶ - فکس: ۳۲۱۳۳۱۴۶ - ۰۲۵
- تهران، خیابان انقلاب، بین خیابان وصال شیرازی و قدس، نبش کوچه اسکو، پلاک ۱۰۰۳. تلفن: ۰۲۱-۶۶۹۷۱۹۲۰
- مشهد، خیابان امام رضا علیه السلام، خیابان دانش شرقی، بین دانش ۱۵ و ۱۷. تلفن: ۰۵۱۱ - ۱۵۴۳۰۵۹

pub.miu.ac.ir miup@pub.miu.ac.ir

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: محمدسعید پناهی
- ناظر فنی: محمدباقر شکری
- آماده‌سازی: سید محسن عمادی مجد
- معاونت تولید: تورج روحانی
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- صفحه‌آرایی: سید محسن عمادی مجد
- ناظر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی

سخن ناشر

تحولات اجتماعی و مقتضیات نوپدید دانش‌ها و پدید آمدن دانش‌های نو، نیازهایی را به وجود آورده که پاسخ‌گویی به آنها، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت نیروهای متخصص را ضروری می‌نماید. از این رو کتاب‌های آموزشی نیز باید با توجه به این دگرگونی‌ها تألیف شود.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که تمام دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند، و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی و تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید.

بالندگی مراکز آموزشی، در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. هم‌چنین بازنگری متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به‌روز کردن آنها موجب حفظ نشاط علمی مراکز آموزشی است.

حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی‌اند. در همین راستا

«جامعة المصطفى ﷺ العالمية» که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب آموزشی را سرلوحه تلاش‌های خود قرار داده است؛ تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل حرکت در این مسیر است.

«مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفى ﷺ» با تقدیر و تشکر از مؤلف محترم محمد ستوده آرانی و تمام عزیزانی که در تولید این اثر، همکاری و همفکری کرده‌اند، آن را به جویندگان فرهنگ و اندیشه ناب اسلامی تقدیم می‌کند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفى ﷺ

مقدمه پژوهشگاه بین المللی المصطفی ﷺ

حقیقت‌مداری اصیل‌ترین و زیباترین راز هستی و حقیقت‌طلبی ماندگارترین و برترین گرایش آدمی است.

داستان پر رمز و راز حقیقت‌جویی بشر، سرشار از هنرنمایی مؤمنان، مجاهدان و عالمانی است که با تمسک و پای‌بندی به حقیقت بی‌متها، در مصاف بین حق و باطل، سربلندی و شرافت ذاتی حق را نمایان ساخته‌اند و در این میان، چه درخشندگی چشم‌نوازی در اسلام عزیز است که علم را، به ذات خود، شرافت‌مند و فخیم دانسته و از باب تا محراب کائنات را سراسر علم و عالم و معلوم می‌نمایاند و در مکتب آن، جز اولو العلم و راسخان در مسیر طلب دانش، کسی را توان دست‌یابی به گنجینه‌های حکمت نیست.

علم برخاسته از وجدان پاک و عقل سلیم، در پرتو انوار آسمانی وحی، هم به فرد کمال انسانی، عظمت روحی و رشد معنوی می‌بخشد و فکر، اندیشه و خیال او را به پرواز درمی‌آورد و هم جامعه را سمت و سوی سعادت‌مندانه بخشیده و آن را به جامعه‌ای متمدن و پیشرو متحول می‌کند. بی‌توجهی و یا کوتاه فکری است اگر فرد و جامعه‌ای به دنبال عزت، استقلال، هویت، امنیت، سعادت و

سربلندی مادی و معنوی باشند اما آن را در صراطی غیر از حقیقت‌طلبی، علم اندوزی و حکمت‌مداری الهی طلب نمایند.

انقلاب سراسر نور اسلامی ایران که داعیه جهانی سازی کلمه الله و برپایی تمدن جهانی اسلام را داشته و فروپاشی و افول تمدن‌های پوشالی غرب و شرق را به نظاره نشسته است، با اندیشه فقاهتی در اداره حکومت و نظریه مترقی «ولایت فقیه»، طرازی از مسئولیت‌ها و مأموریت‌های حوزه‌های علمیه و روحانیت را عرضه نمود که امید و نشاط را نه تنها در شیعیان و مسلمانان، بلکه در دل تمامی آزادی‌خواهان و حق‌طلبان سراسر جهان زنده ساخت. در این راستا، رهبر فرزانه انقلاب (مدظله) با عزمی مصمم و با تمامی توان، همچون پیر و مراد خود خمینی کبیر رحمته‌الله، در صحنه حاضر شده و بر خطورت و فوریت حرکت فراگیر و بی‌وقفه همه توان‌مندی‌ها و اراده‌ها جهت تحقق جنبش نرم‌افزاری و نهضت تولید علم و تحول در علوم انسانی و نیز یافتن راه‌های میان‌بر و دانش‌فزا در این خصوص، تأکید ورزیده و پیشرفت این مهم را راهبری و رصد می‌کنند.

جامعه المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم العالمیه، نمادی درخشان از این رسالت جهانی و همت بین‌المللی انقلاب اسلامی است که بار مسئولیت تربیت مجتهدان، عالمان، محققان، متخصصان، مدرسان، مبلغان، مترجمان، مربیان و مدیران پارسا، متعهد و زمان‌شناس را بر دوش داشته و با تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی و قرآنی و گسترش مبانی و معارف اسلامی، به نشر و ترویج اسلام ناب محمدی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و معارف بلند و تابناک مکتب اهل بیت علیهم‌السلام جامه تحقق می‌پوشاند.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم نیز که مهمترین و گسترده‌ترین مجموعه پژوهشی المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم است، بومی‌سازی و بازتولید اندیشه دینی معاصر متناسب با نیازها و اقتضائات عرصه بین‌الملل، تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی،

گشودن افق‌های نوین فکری و معرفتی در دنیای معاصر، پاسخ‌گویی به مسائل و شبهات فکری و معرفتی مخاطبان و تأمین و تدوین متون و منابع درسی و کمک درسی به ویژه با رویکرد اسلامی‌سازی علوم و پشتیبانی علمی از فعالیت‌های سازمانی المصطفی ﷺ را از جمله مأموریت‌ها و تکالیف خود می‌داند.

اثر علمی پیش روی نیز که به همت مؤلف محترم جناب آقای محمد ستوده‌آرانی برای دوره کارشناسی رشته معارف اسلامی و علوم سیاسی تهیه و تدوین شده‌است، درچارچوب همین اهداف و برنامه‌های پژوهشگاه و مبتنی بر نیازسنجی‌های صورت گرفته، تدوین و برای استفاده خوانندگان محترم تقدیم شده‌است.

در پایان لازم است ضمن ارج نهادن به تلاش‌های خالصانه مؤلف محترم، از کلیه دست‌اندرکاران محترم آماده‌سازی و انتشار این اثر ارزشمند، بویژه همکاران محترم مرکز بین‌المللی نشر و ترجمه المصطفی ﷺ و همه عزیزانی که به نحوی در تدوین و انتشار آن نقش داشته‌اند، قدردانی و تشکر نماییم و از خداوند متعال برای ایشان و همه خادمان عرصه تبلیغ و نشر مفاهیم و معارف دینی، آرزوی بهروزی، موفقیت و سعادت نماییم.

فهرست

مقدمه	۱۷
فصل اول: کلیات	۲۱
۱. تعریف قدرت بزرگ	۲۱
۲. تاریخ رقابت قدرت‌های بزرگ	۲۵
۳. زمینه‌ها و عوامل پیدایش و فروپاشی قدرت‌های بزرگ	۲۷
الف) کاهش توان پرداخت هزینه‌ها	۳۱
ب) افزایش قدرت کشورهای رقیب	۳۱
۴. اهداف سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ	۳۲
۵. ابزارهای سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ	۳۷
الف) در سطح سیاسی	۳۷
یکم. ایجاد دولت دست‌نشانده	۳۷
دوم. استفاده از شرکت‌های چندملیتی	۳۹
سوم. استفاده از سازمان‌های اطلاعاتی و جاسوسی	۴۰
ب) سازمان سیا (C.I.A)	۴۰
ج) سازمان جاسوسی شوروی (سابق)	۴۱
د) سازمان جاسوسی انگلیس	۴۲
ه) در سطح اقتصادی	۴۳

۴۴	یکم. نظام سرمایه‌داری وابسته
۵۲	دوم. تک‌محصولی کردن کشورها
۵۳	سوم. اعطای وام
۵۶	و) در سطح فرهنگی
۵۷	یکم. نظام آموزش و پرورش وابسته
۶۲	دوم. فناوری‌های نوین ارتباطاتی و اطلاعاتی
۶۴	کامپیوتر
۶۵	اینترنت
۶۶	سوم. جریان آزاد یک‌طرفه اطلاعات
۷۰	چهارم. استفاده از تبلیغات
۷۱	پنجم. انواع تبلیغات
۷۱	ششم. تبلیغات القایی فرهنگی
۷۲	محور القا
۷۲	محمل القا
۷۲	سوژه القا
۷۳	هفتم. در سطح نظامی
۷۳	مداخله نظامی
۷۷	تجارت تسلیحات
۷۹	انعقاد پیمان‌های نظامی
۸۳	فصل دوم: سیاست خارجی آمریکا
۸۳	۱. پیدایش آمریکا
۸۷	۲. چگونگی قدرت یافتن آمریکا
۹۵	۳. ظهور آمریکا به عنوان ابرقدرت پس از جنگ جهانی دوم
۹۶	الف) طرح مارشال
۹۷	ب) ناتو
۹۹	۴. دوران سنگربندی و تثبیت نظام دوقطبی
۱۰۳	۵. توسعه و مداخله‌گرایی در سیاست خارجی آمریکا

- تأسیس اسرائیل و مداخله گرائی در خاورمیانه ۱۰۸
۶. راهبرد مداخله گرایی غیرمستقیم در سیاست خارجی آمریکا ۱۱۱
- الف) دکترین نیکسون و ویتنام ۱۱۳
- ب) دکترین نیکسون و خلیج فارس ۱۱۴
- ج) نیکسون و حمایت همه جانبه از اسرائیل ۱۱۶
۷. سیاست حقوق بشر و حفظ دولت‌های دست نشانده ۱۱۸
- الف) سیاست حقوق بشر و ایران ۱۱۹
- ب) سیاست حقوق بشر و حمایت از اسرائیل ۱۲۰
- یکم. تأسیس «ایپاک» ۱۲۱
- دوم. صلح کمپ دیوید ۱۲۳
۸. تشدید رقابت تسلیحاتی، مداخله گرایی و افزایش هزینه‌های نظامی ۱۲۶
- الف) طرح دفاع استراتژیک ۱۲۶
- ب) جنگ کم شدت و مداخله در کشورهای جهان سوم ۱۲۸
۹. نظم نوین جهانی بوش و تشدید توسعه طلبی ۱۳۴
- الف) عملیات توفان صحرا ۱۳۴
- ب) فروپاشی شوروی ۱۳۶
۱۰. پایان جنگ سرد و سیاست یک‌جانبه گرایی آمریکا ۱۳۸
۱۱. حادثه یازده سپتامبر و معمای مقابله با تروریسم ۱۴۰
- فصل سوم: سیاست خارجی روسیه ۱۴۹**
۱. حکومت روسیه تا انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ ۱۴۹
۲. انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ و سیاست خارجی شوروی ۱۵۳
۳. سیاست خارجی شوروی در دوران نظام بین‌الملل دوقطبی ۱۵۸
۴. ظهور گورباچف و فروپاشی شوروی ۱۶۴
۵. سیاست خارجی روسیه جدید ۱۷۱
- الف) یکپارچه سازی در درون ۱۷۴
- ب) سیاست خارجی فعال ۱۷۵
- فصل چهارم: سیاست خارجی انگلستان ۱۸۱**
۱. سابقه امپراتوری انگلستان ۱۸۱

۱۸۷	الف) بازی بزرگ
۱۹۲	ب) شیوه‌های مداخله‌گرایی در سیاست خارجی بریتانیا
۱۹۲	یکم. اقدامات جاسوسی
۱۹۴	دوم. شگردهای فرهنگی
۱۹۶	۲. انگلستان پس از جنگ جهانی دوم
۱۹۷	الف) بازسازی روابط با مستعمرات
۲۰۴	ب) ایفای نقش مستقل در اروپا
۲۰۸	ج) تحکیم روابط استراتژیک با آمریکا
۲۲۳	فصل پنجم: سیاست خارجی فرانسه
۲۲۳	۱. سابقه سیاست خارجی فرانسه
۲۲۹	الف) سیاست بهره‌کشی
۲۳۰	ب) سیاست جذب و مشابه سازی
۲۳۲	ج) سیاست مشارکت
۲۳۳	۲. سیاست خارجی فرانسه پس از جنگ جهانی دوم
۲۳۵	سیاست خارجی فرانسه در جهان سوم
۲۳۶	یکم. نظام آموزش و پرورش فرانسه در شمال آفریقا
۲۴۰	دوّم. حمایت از مدارس و تعلیمات کلیسا
۲۴۱	سوّم. تضعیف مدارس اسلامی و بومی
۲۴۲	۳. سیاست خارجی فرانسه در اروپا
۲۴۴	۴. سیاست خارجی فرانسه در ارتباط با آمریکا
۲۴۶	۵. سیاست خارجی فرانسه پس از جنگ سرد
۲۵۳	فصل ششم: سیاست خارجی آلمان
۲۵۳	۱. سابقه شکل‌گیری امپراتوری آلمان
۲۵۵	الف) جنگ پروس با دانمارک (۱۸۶۴)
۲۵۶	ب) جنگ با اتریش (۱۸۶۶)
۲۵۸	ج) جنگ با فرانسه (۱۸۶۸)
۲۶۴	۲. سیاست خارجی آلمان و جنگ جهانی اول

۲۷۰	۳. سیاست خارجی آلمان و جنگ جهانی دوم.....
۲۷۶	۴. سیاست خارجی آلمان واحد در مقطع پس از جنگ سرد.....
۲۷۸	الف) دیدگاه مخالف.....
۲۸۰	ب) دیدگاه موافق.....
۲۸۷	۶. آلمان، قدرت بزرگ نوظهور.....
۲۹۷	فصل هفتم: سیاست خارجی چین.....
۲۹۷	۱. سابقه سیاست خارجی چین.....
۳۰۶	۲. سیاست خارجی چین در نظام بین الملل دوقطبی.....
۳۱۳	۳. سیاست خارجی چین پس از جنگ سرد.....
۳۲۷	فصل هشتم: سیاست خارجی ژاپن.....
۳۲۷	۱. سابقه سیاست خارجی ژاپن.....
۳۳۰	الف) ژاپن و جنگ جهانی دوم.....
۳۳۶	ب) سیاست خارجی ژاپن پس از جنگ جهانی دوم.....
۳۳۹	ج) سیاست خارجی ژاپن پس از جنگ سرد.....
۳۵۱	فهرست منابع.....
۳۵۱	منابع فارسی.....
۳۵۸	منابع انگلیسی.....

مقدمه

سیاست بین‌الملل و تحولات جهانی همواره تحت تأثیر ساختارها، روندها و عوامل گوناگونی است که شناخت هر یک می‌تواند به دریافت و فهم واقع‌بینانه‌ای از سیاست‌ها و مسائل بین‌المللی کمک نماید. در این میان کشورهای بزرگ به دلیل قدرت نظامی، اقتصادی و فرهنگی خود، می‌توانند بر معادلات قدرت در سطح منطقه‌ای و جهانی تأثیرگذار باشند. این قدرت‌ها می‌کوشند تا ساختارها و روندهای جهانی را در مسیر منافع و اهداف خود هدایت نمایند و نیروهای مخالف خود را به شیوه‌های مختلف کنترل و مهار کرده و یا در صورت توان نابود سازند. پدیده استعمار به صور مختلف آن، همواره بازگو کننده چگونگی رفتار و عمل قدرت‌های بزرگ در رابطه با کشورهای عقب‌مانده یا تضعیف شده می‌باشد. تاریخ روابط بین‌الملل پیوسته نشان دهنده روابط سلطه‌طلبانه میان قدرت‌های بزرگ و کشورهای کوچک بوده است. مسلم است که ترسیم روابط بین‌الملل صرفاً بر مبنای سیاست قدرت، نشان دهنده همه ابعاد و سطوح روابط میان کشورها نیست و همه دولت‌ها یا بازیگران بین‌المللی در پی اعمال سلطه و روابط سلطه‌طلبانه نمی‌باشند. اما تاریخ رقابت میان قدرت‌های بزرگ برای گسترش

قدرت، همواره روابط میان کشورها را تحت تأثیر خود قرار داده و بحران‌ها و جنگ‌های ویرانگر یا به صورت مستقیم یا در شکل نیابتی میان قدرت‌های بزرگ واقع شده است. این کتاب در پی بررسی و بیان همه جوانب سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ نیست؛ زیرا مطالعه و بررسی سیاست خارجی یک قدرت بزرگ همانند آمریکا یا شوروی که در ساختار نظام بین‌الملل دوقطبی، از آنها به عنوان ابرقدرت یاد می‌شد، نیازمند کتاب مستقلی است و از طرفی امکان بررسی مفصل تعدادی از قدرت‌های بزرگ در یک کتاب وجود ندارد. بنابراین در پژوهش حاضر به صورت مختصر، به بررسی و توضیح محورهای عمده سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ پرداخته می‌شود و سیاست خارجی دو کشور بزرگ آمریکا و روسیه به عنوان قدرت‌های بزرگ پس از مقطع جنگ مورد بررسی قرار می‌گیرد. سپس سیاست خارجی کشورهای انگلستان، فرانسه، آلمان، چین و ژاپن به عنوان قدرت‌های بزرگ نوظهور مطالعه می‌شود.

در مجموع می‌توان اهداف و ضرورت کتاب حاضر را در موارد زیر بیان نمود:

۱. شناخت راهبردها و روندهای سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ به منظور دریافت و فهم واقع‌بینانه از تحولات سیاست بین‌الملل و سیاست خارجی کشورها؛
۲. آشنا شدن با اهداف و سیاست‌های قدرت‌های بزرگ در ارتباط با سایر کشورها؛
۳. دریافت نظری و عملی از رفتارهای خارجی قدرت‌های بزرگ، برای تأثیرگذاری بر معادلات جهانی و شیوه‌های مداخله در سایر کشورها.

آنچه مسلم است مطالعه سیاست بین‌الملل و مسائل آن بدون شناخت و دریافت همه‌جانبه از اهداف و راهبردهای قدرت‌های بزرگ امکان‌پذیر نیست؛ زیرا این قدرت‌ها نه تنها در معادلات قدرت در سیستم منطقه‌ای خود، بلکه در روندها

و مسائل سایر مناطق و سطح جهانی تأثیرگذارند و لازم است در ابعاد نظری و عملی، جایگاه و نقش آنها در روندها و مسائل بین‌المللی و معادلات قدرت جهانی مطالعه شود.

با توجه به مطالب بالا، کتاب در هشت فصل تنظیم شده است: در فصل اول تحت عنوان «کلیات، مفهوم قدرت بزرگ»، تاریخ رقابت و زمینه‌های ظهور و افول قدرت‌های بزرگ و شیوه‌های مداخله و اعمال سلطه آنها در سطح بین‌المللی بررسی می‌شود و در فصول دوم تا هشتم سیاست خارجی هر یک از کشورهای آمریکا، روسیه، انگلستان، فرانسه، آلمان، چین و ژاپن به صورت جداگانه بررسی خواهد شد.